

STADSHOLMEN

ORMEN STÖRRE 7

Blecktornsgränd 10

SÖDERMALM

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

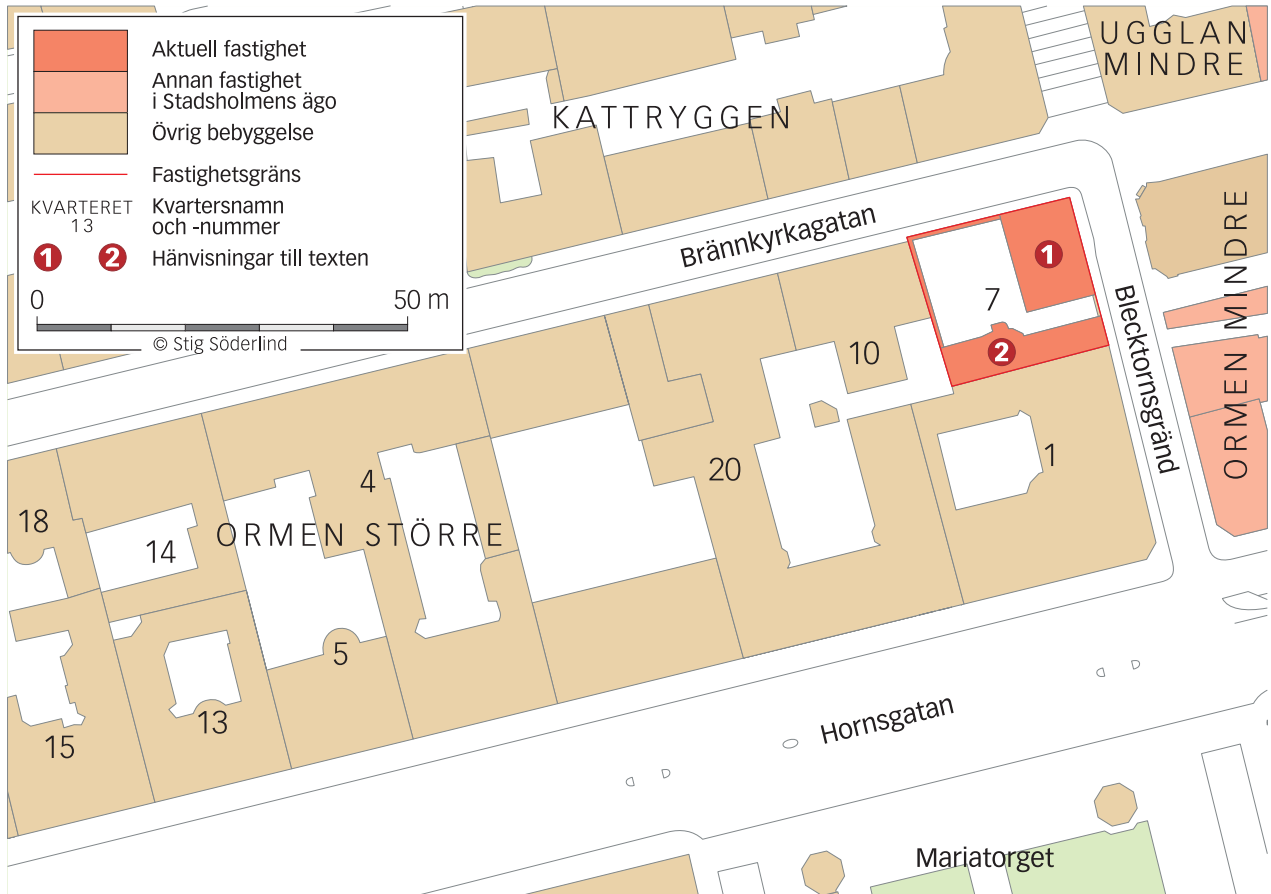
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

❶ GATHUSET FRÅN 1760-TALET

❷ GÅRDSHUS

FASTIGHETEN MED DE ÄLDRE GÅRDSHUSEN ÅR 1968. FOTO H.N. SSMF93626.

GÅRDSMILJÖN ÅR 1965 INNAN RENOVERINGEN. FOTO: AF PETERSENS. SSMF75394

Ormen större 7 är en del av de småskaliga stenhus som uppfördes efter den stora Mariabranden 1759. Boningshuset vid gatan uppfördes 1763–1765 och breddades inåt gården 1843 då även en del av det nuvarande gårdshuset uppfördes.

Dess karaktär vittnar om de strängare brandregler som fastighetsägarna tvingades uppfylla vid återuppbygandet av de avbrända tomterna. Bland annat skulle husen och gårdshusen uppföras i sten med invändiga trappor av sten eller järn och vindsvåningar med brandbotten. Huset bevarar äldre inredning, framförallt från 1800-talet, såsom brädgolv, bröst- och fönsterpaneler, fyllningsdörrar och kakelugn. Gårdsmiljön var tidigare kringbyggd med gårdshus och uthus. Fram till 1950-talet låg bland annat ett bageri på gården, därefter en bilverkstad. Dess nuva-

rande karaktär skapades vid en modernisering 1980.

Fastigheten Ormen större 7 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Fastigheten Ormen större 7 är en del av Östra Mariaberget. De nuvarande husen på berget byggdes huvudsakligen efter en brand 1759 som förstörde omkring 300 fastigheter i Maria kyrkas omgivning.

GATHUSET VID KORSNINGEN BRÄNNKYRKAGATAN OCH BLÄCKTORNSGRÄND. FOTO J. MALMBERG.

De nerbrunna husen var till stor del av trä och ersattes efter branden helt av putsade tegelhus i enlighet med stadens byggnadsordningar från 1736 och 1763. Tidens kända murmästare fick uppdrag i området och byggherrarna var ofta framgångsrika näringsidkare som både bodde och drev sin verksamhet i de nya husen. Under 1800-talet byggdes en stor del av husen om, och framförallt längs Hornsgatan fick husen påbyggnader och ny fasaddekor. Mot slutet av 1800-talet uppfördes också en del nya byggnader som Mariahissen och Laurinska huset.

1900-talet innebar för de flesta hus i området en förfallperiod. Redan på 1860-talet fanns tankar på att plana ut och bredda Hornsgatan. Vid sekelskiftet 1900 sprängde och grävde man vid Mariaberget och breddade gatan på bekostnad av Maria kyrkogård och bebyggelsen på gatans södra sida. Planerna på en breddning även av norra sidan ledde till osäkerhet om vad som skulle ske med den kvarvarande bebyggelsen. På 1920-talet revs en del hus, men ytterligare

planer på rivningar skapade en kraftig opinionsstorm ledd av bland annat Anna Lindhagen, ledamot av stadsfullmäktige och Skönhetsrådet.

I början av 1960-talet blev nya rivnings- och nybyggnadsplaner aktuella. Ett omfattande kommunalt utredningsarbete inleddes 1966 i avsikt att ge underlag för bebyggelsens framtid. Arbetet resulterade i en bevarande- och restaureringsplan som omfattade i stort sett alla fastigheter på Östra Mariaberget. Upprustningen pågick under 1970- och 1980-talen och det fanns en ambition att pröva nya restaureringsprinciper för att nå både ett antikvariskt och arkitektoniskt gott resultat. Bland annat återgick man till traditionell kalkputs och kalkavfärgningar vid fasadrenoveringarna.

HISTORIK

Hökare Olof Falks tomt

Vid hörnet av Blecktornsgränd och Brännkyrkagatan uppfördes under 1760-talet ett bostadshus av hökare

GÅRDSMILJÖ ANPASSAD FÖR FÖRSKOLAN MED GÅRDSHUSET I BAKGRUNDEN. FOTO J. MALMBERG.

Olof Falk. Sannolikt hade tomten dessförinnan eldhärjats vid den stora Mariabranden 1759. Under tidigt 1800-tal ägde sidenfabrikören Berger egendomen och enligt mantalslängd 1835 hyrdes den ut till boktryckaren Carl Deléen som under en period var Svenska Akademiens boktryckare. Deléen bodde inte själv i huset utan ”hyr rum till boktryckeri och bor där endast boktryckeri och konstförvanten Johan Whilhelm Cederblad”.

Nya gårdshus och ombyggnad av huvudbyggnaden

År 1843 önskade dåvarande ägaren och fångvaktaren J. O. Mellin att ”uppföra av sten, ett nytt bageri, stall och vagnshus samt även att få förändra det därstädes befintliga boningshuset”. Huvudbyggnaden, hus nummer 1 på kartan, utbyggdes mot väster och i en mantalslängd från 1845 beskrivs huset under ombyggnad. Enligt Mellin bodde inte någon mer än en plåtslagargesäll med hustru och två barn utan hyra i huset.

I en brandförsäkring 1847 beskrivs det renoverade bostadshuset i två våningar med ett brutet tak klätt i tegel. Bottenvåningen låg delvis under jord på grund av markens sluttning, trapphuset var inrett med kalkstensgolv och tamburen med limfärgsmålade väggar. Rummen var försedda med kakelugnar, franska papperstapeter, fot- och bröstpaneler samt pardörrar. Överallt var det gipsade tak.

På gården var den södra och norra tomtninjen kantad av uthus. I det nordvästra hörnet stod ett stenhus som innehöll vagnsbod och stall för två hästar med foderskulle på vinden. Under 1900-talet fanns här bland annat en brödbutik, skomakarverkstad och lager innan det revs 1979. På tomtens sydvästra hörn stod bagarstugan i sten med bakugn och torkugn, en inbyggd kopparpanna samt ett kallrum. Huset beskrevs med fasat hörn och är den västra delen av det nuvarande huset nummer 2 på kartan. I sydöst fanns en stensatt brunn med stenbyggnad men ombyggdes under tidigt 1900-tal, den östra delen av nuvarande

PLATSBYGGT KÖK,
TROLIGTVIS FRÅN TIDEN
OMKRING SEKELSKIFTET
1900. FOTO J. MALMBERG.

hus nummer 2 på kartan. På gården stod även en latrinbyggnad av trä med avträden.

Vinden inreds

År 1851 lät ägaren, badmästaren J. O. Abrahamsson, inreda vindsrum i bostadshuset. Bygglovsritningen visar att rummen inreddes med bröstningar, kakelugnar och fyllningsdörrar, det är dock inte klarlagt när inredningen genomfördes. Enligt en mantalslängd från 1860 bodde en jernkramhandlare med familj och piga, bagare med hustru och inneboende samt före detta kamrer med familj och inneboende i huset.

Upprustning och renovering

Fram till 1970-talet hade de förändringar som genomförts främst berört gårdshuset och dess verksamheter med bland annat bageri och verkstad. Det befintliga gårdshuset, hus nummer 2 på

kartan, om- och tillbyggdes år 1901 och 1925. År 1980 genomfördes en genomgripande förändring av fastigheten. Alla uthus, bortsett från det södra revs och trädgården anlades. Huvudbyggnaden ombyggdes till förskola med moderna wc och kök. Fasadernas karaktär bibehölls men en takkupa tillkom mot gården. Även hus nummer 2 på kartan inreddes för fritidshem med moderna wc och kök.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gårdsmiljö

Gården är tillgänglig genom en träport mot Blecktornsgränd och omges av en putsad mur. På utsidan av muren vid Brännkyrkagatan finns två bevarade plansteg som vittnar om det äldre gårdshuset på platsen. Den nuvarande porten vid Blecktornsgränd ersatte en äldre port under renoveringen och består av två trädörrar med tre fyllningar. Gården är belagd med sten och har en stor lekyta samt en stor rönn.

BEVARAD KAKELUGN FRÅN 1800-TALET SAMT BRÖSTNING MED Fyllningar. FOTO J. MALMBERG.

Huvudbyggnad, hus nummer 1 på kartan

Exteriör

Huset består av två våningar och inredd vind. Fasaderna är slätputsade i gul kulör med en trappande

putsad sockel längs gatans sluttning. På fasaden finns ankarslut och en järnlucka. Mot taket är en kraftig och profilerad takfot och taket är brutet och lagt med svart plåt samt plåtklädda skorstenar. Fönstren ligger i liv med fasaden och är utformade med en mittpost, två spröjsade bågar samt innanfönster. I gaveln finns ett lunettfönster och i takfallet takkupor. Mot Blecktornsgränd finns en tidigare entré med sidofönster. Alla dörrar och fönster är brunmålade och sattes in vid renoveringen 1980.

Interiör

Huset har en ålderdomlig prägel med ursprunglig kalkstenstrappan, kalkstensgolv, djupa fönsternischer och valv i nedre plan. Den andra våningen har bevarade äldre brädgolv, profilerade foder, bröst- och fönsterpanel med fyllningar och takrosett. Här finns även halvfranska dubbeldörrar med tre fyllningar, en enkeldörr med fyra utanpåliggande fyllningar och kök med skänkskåp och äldre bänk, troligtvis från tiden kring sekelskiftet 1900. Den översta våningen inreddes under mitten av 1800-talet och har bevarad bröstning med stenprofil, en kakelugn samt pardörrar och en enkeldörr av rokokotyp. Bortsett från den nämnda inredningen präglas husets ytskikt av renoveringen 1980 med i huvudsak linoleummattor, vävtapeter, socklar, foder och dörrar. Senare snickarier har dock haft ambitioner med profileringar och fyllningsdörrar av äldre karaktär.

Gårdshus, hus nummer 2 på kartan

Exteriör

Gårdshuset består av två tydligt urskiljbara byggnadskroppar. Mot gatan i öst är huset i en våning med entré både från gården och gatan. I en takkupa finns öppning till vinden med de äldre pärlspontsklädda dörrarna bevarade. Den västra delen av huset är högre med inredd vind, trapphus mot gården och brutet takfall. Fasaderna är gulputsade med en profilerad takfot och plåttäckt tak. Fönstren ligger i liv med muren och är utformade med mittpost, två spröjsade bågar och innanfönster. Fönstren är från renoveringen 1980.

Interiör

Gårdshuset präglas av renoveringen 1980 med nya ytskikt. Äldre detaljer finns i trapphuset till vinden med fyllningsdörr, trätrappa, paneltak och trappräcke från tidigt 1900-tal.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.